

Mestari Eckhartin tie Avignoniin ja *In agro dominico* -bullan oppituomioiden kritiikki

PAULI ANNALA

TIIVISTELMÄ Dominikaanisääntökunnan vaikutusvaltainen hahmo Mestari Eckhart (n. 1260–1328) joutui elämänsä viimeisinä vuosina keskelle oman veljestönsä ja samalla koko kirkon opillisia kiistoja. Tapahtumille on tutkimuksessa annettu useita selityksiä. Tämän artikkelin tavoitteena on osoittaa, että kiistassa oli kyse dominikaanisääntökunnan teologista linjaa koskevasta erimielisyydestä, jota oli käyty jo vuodesta 1278. Sääntökunnan johto oli sitoutunut Tuomas Akvinolaisen (k. 1274) teologiaan ja sen pyrkimyksenä oli nostaa Akvinolaisen teologia sääntökunnassa ohjeelliseen asemaan. Kilpailevaa linjaa edustivat Kölnin dominikaanikoulun niin sanotut albertistit, jotka pyrkivät vaalimaan Albertus Suuren filosofista ja teologista perintöä. Kiistassa oli näin kysymys siitä, seuraako dominikaanisääntökunta teologian harjoituksessaan ja opetuksessaan aristotelis-tomistista vai uusplatonis-augustinolaista linjaa. Artikkelin jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä kuljetaan Eckhartin rinnalla tiellä, joka johtaa Kölnin hiippakunnallisen oikeusistuimen edestä Avignonin paavillisen tutkimuskomission kuultavaksi. Toisessa osassa Avignonin oikeusprosessin päätteeksi julkaistusta bullasta *In agro dominico* valitaan kriittisen tarkastelun kohteeksi seitsemän syytelauseita. Tarkastelun tavoitteena on yhtäältä tehdä Eckhartille oikeutta ja toisaalta valottaa niitä tekijöitä, joiden takia Avignonin teologien oli niin vaikeaa ymmärtää Eckhartin ajattelua. Syytelauseiden kriittinen analyysi paljastaa, miten Avignonin teologikomission jäsenet eivät ymmärtäneet transsendentaalitermien perustavaa merkitystä Eckhartin filosofisessa teologiassa, minkä seurauksena myös niin sanottu in quantum -periaate jäi heille hämäräksi. Tämän lisäksi he tulkitsivat Eckhartin edustamaa Jumalan syntymisen teologiaa väärin.

ASIASANAT Mestari Eckhart, inkvisitio, *In agro dominico* -bullan syytelauseiden kritiikki.

LEVOTON VUOSIKYMMEN

Syyskuun 26. päivänä vuonna 1326 pitämässään puolustuspuheessa Mestari Eckhart toteaa Kölnin hiippakunnallisen tuomioistuimen jäseniin viitaten, että ”he väittävät hereettisiksi sellaisia, joita pyhä Tuomas käyttää avoimesti apunaan ratkoessaan tiettyihin väitteisiin sisältyviä ongelmia.” Tätä tuomioistuimen jäsenet eivät ole Eckhartin mukaan ”huomanneet tai sitten he ovat sen unohtaneet”. Esimerkkinä noteeraamatta jääneistä tai unohdetuista käsityksistä Eckhart viittaa Tuomaan tapaan tehdä univookkisten, ekvivookkisten ja analogisten termien välinen erottelu.¹

Kun 72-vuotias Jacques Duèse valittiin vuonna 1316 kaksi vuotta kestäneen valintaprosessin jälkeen paaviksi, valtaosa kardinaaleista oletti valitsevansa ylimenokauden paavin, jonka virkakausi jää lyhyeksi. Toisin kuitenkin kävi: paavilliseksi nimekseen Johannes XXII ottanut ranskalainen osoittautui energiseksi ja aikaansaavaksi kirkon johtajaksi, joka kanonistin päättävällä otteella luotsasi seuraavat 18 vuotta kirkkoa ja joka pani koko arvovaltansa peliin saadakseen kirkon yhtenäisyyttä horjuttavat hereettiset liikkeet kuriin. 1320-luvun jälkipuoliskolla Avignonissa sijainneen paavillisen kuurian vastaanottohuoneissa odottivat vuoroaan niin dominikaaniveljestön professori ja saarnamies Mestari Eckhart kuin fransiskaaniveljestön kenraaliministeri Mikael Cesenalainen ja veljestön korkeinta oppineisuutta edustanut William Ockham. Runsaan kymmenen vuoden aikana paavin kynästä lähti virkakirjeitä, jotka pala palalta nakersivat omistamattomuuteen rakentuvan fransiskaanisen elämänmuodon perustuksia.²

Millaiset voimat tuona levottomana vuosikymmenenä velloivat? Jokainen 1300-luvun alkupuoliskon teologian historiaan perehtynyt kysyy aiheellisesti, miksi toiset Pariisin maisterit nostettiin jalustalle, kun taas toiset joutuivat uskonopin puhtautta vaalivan paavillisen tutkintaelimen puhutteluun. Tässä artikkelissa tuodaan esille eräitä historiallisia ja uskon puhtauteen liittyviä tekijöitä, jotka vaikuttivat Eckhartin ajo-

jahdin taustalla ja joiden takia hän joutui lopulta saapumaan paavillisen teologikomission eteen vastaamaan sanoistaan. Tutkijan näkökulmasta on kiinnostava pohtia, miten sama paavi voi julistaa dominikaanikoulun kasvatin ja Pariisin yliopiston professorin Tuomas Akvinolaisen kesäkuun 18. päivänä vuonna 1323 pyhäksi, mutta julkaista kuutta vuotta myöhemmin bullan, jossa viisitoista samaisen sääntökunnan kasvatin ja professorin tuotannosta poimittua lausetta tuomitaan hereettisiksi ja yksitoista pahalta kuulostaviksi. Siinä missä paavi Johannes ylistää Tuomasta toteamalla, että ”hän on valaissut kirkkoa enemmän kuin kaikki muut opettajat”, Eckhartin tapausta koskevassa virkakirjeessään hän valittaa, että ”muuan teologian tohtori Saksanmaalta – ei ole kuunnellut totuutta, vaan on kääntynyt tarinoiden puoleen”.

Entäpä millaisia selityksiä 1300-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen tapahtumille on tutkimuksessa annettu? Marxilainen historiantutkimus on ehdottanut, että Eckhart olisi ollut ”talonpoikais-plebeijiläisten ryhmien teoretikko”, joka kerjäläisveljestön aktiivina pyrki ajattelullaan ja toiminnallaan madaltamaan myöhäiskeskiaikaisen sääty-yhteiskunnan luokkarajoja. Yhteistyönä syntyneessä tutkimuksessa *Ideologische Probleme des mittelalterlichen Plebejertums* Martin Erbstösser ja Ernst Werner ovat kuitenkin osoittaneet, ettei väitteelle Eck-

1 Mestari Eckhartin elämänvaiheita ja oikeusprosessia koskevat asiakirjat sisältyvät Eckhartin *Die lateinischen Werke* -sarjan viidenteen niteeseen, johon jatkossa viitataan lyh. LW V. Kaikki oikeusprosessia koskevat asiakirjat on koottu niteen päälukuun VI. *Acta Echariana*, josta jatkossa käytetään lyh. *Acta* + asiakirjan numero ja vielä LW V:n sivu. Ks. *Acta*, no. 48, LW V, 353; Eckhart viittaa tässä Tuomaan *Summa* kohtaan, STh I-II, q. 20, art. 3 ad 3.

2 Mikael Cesenalaisen, William Ockhamin ja kolmen muun fransiskaaniveljen Avignonin vankeudesta ja heidän pakomatkastaan ks. mm. Moorman 1968, 318–319. Eckhartin Avignonin kauteen perehdytään jatkossa lähemmin.

hartin kuulumisesta yhteiskunnalliseen ja kirkolliseen järjestykseen kriittisesti suhtautuneeseen Vapaan hengen liikkeeseen löydy riittäviä perusteita.³ Mystiikan olemusta käsittelevässä tutkimuksessaan Emmanuel Aegerter päätelee puolestaan, että joutuessaan kosketuksiin Vapaan hengen liikkeeseen kuuluvien ihmisten kanssa Eckhart pyrki ohjaamaan heitä takaisin katolisen uskon piiriin, mutta ajautui tässä pyrkimyksessään itsekin ortodoksian ja heterodoksian väliselle harmaalle alueelle.⁴ Richard Weber hakee taas Eckhartin oppituomioon johtaneita syitä 1300-luvun kirkollisen hallinnon alennustilasta: niin Kölnin kuin Avignoninkin teologeilla ei yksinkertaisesti ollut riittävää osaamista eikä pätevyyttä hoitaa Eckhartin tapausta.⁵

Burkhard Mojsischin mukaan se, että Johannes Taulerin ja Heinrich Seuson kaltaiset Eckhartin oppilaat sekä lievensivät että pimittivät joi-takin oppi-isänsä rohkeimpia opetuksia, kertoo omaa kieltään Eckhartin radikaalisuudesta: hänen kansankielisiin saarnoihinsa ja tutkielmiinsa sisältyi paljon yllättävää ja hämmentävää ainesta, joka oli omiaan herättämään levottomuutta ja horjuttamaan aikakauden poliittista, sosiaalista ja kirkollista *status quota*.⁶ Kurt Flaschin mukaan kaikki Saksan provinssit olivat 1300-luvun alussa käymistilassa: yleinen kuri oli heltynyt ja valtapoliittinen kiistely Ranskan kuningasta kannattavien ja paavin valtapyrkimyksiä tukevien välillä synnytti sääntökunnassa hajaan-nusta. Näissä ulkonaisesti levottomissa oloissa dominikaanisääntökunta etsi samalla myös teologista linjaansa: toisella puolella olivat ne, jotka pyrkivät saattamaan Akvinolaisen teologian sääntökunnassa ohjeelliseen asemaan; vastapuolella olivat albertistit, jotka suosivat pikemminkin uusplatonis-augustinolaista teologiaa aristotelis-tomistisen teologian sijasta.⁷

KÖLNISTÄ AVIGNONIIN

Ensimmäiset Eckhartin opetuksen ja saarnatoimen puhtautta epäilevät tutkintapyynnöt sijoit-tuvat vuoden 1325 elokuun ja 1326 tammikuun väliselle ajalle. Vuoden 1325 elokuun alussa Kölnin arkkipiispa Henrik II Virneburgilainen (virassa 1304/6–1332) nimitti kaksi dominikaaniveljeä,

Nikolaus Strassburgilaisen ja pohjoisitalialaisesta Comon kaupungista kotoisin olevan veli Benedictuksen Teutonian provinssin tarkastajiksi.⁸ Toimenpiteen taustalla vaikuttivat arkkipiispan korviin kantautuneet huhut, joiden mukaan hänen hiippakunnassaan levitettiin katolisen uskon vastaisia oppeja. Kaksi veljeskunnan omasta piiristä noussutta veljeä oli poiminut Mestari Eckhartin *Jumalallisen lohdutuksen kirjas-ta* muutamia epäilyttäviltä kuulostavia lauseita ja vienyt ne arkkipiispan arvioitavaksi. Varsinainen tutkinta lähti liikkeelle kaksikon toimitettua arkkipiispan kuuriaan ensimmäisen 49 syytelau-setta käsittävän listan (lat. *rotulus*), joka koostui seuraavista Eckhartin kirjoituksista ja saarnoista poimituista lainauksista: 15 lainausta oli otettu mainitusta *Jumalallisen lohdutuksen kirjasta*, kuusi lausumaa puolustuksesta, jonka hän oli esittänyt arkkipiispan asettamalle kahden miehen tarkas-tuselimelle, 12 lainausta Mestarin ensimmäisestä Genesis-kommentaarista ja 16 lausetta kansan-kielisistä saarnoista. Tämä ei Eckhartin vastaisel-le oppositiolle riittänyt, vaan se kokosi pian toisen 59 artikkelia käsittävän syytelistan, joka liitettiin ensimmäisen jatkoksi. Kun tähän liitetään vielä kolmas, Eckhartin Johannes-kommentaarista poimittujen epäilyttävien lauseiden joukko, Mes-tarin vastustajat onnistuivat kokoamaan massii-visen 150 epäilyttävän lauseen luettelon.⁹

- 3 Erbstösser & Werner 1960, 102. Robert E. Lernerin tutkimus (1972) on pitänyt pintansa Vapaan hengen liikettä koskevan tutkimuksen joukossa.
- 4 Aegerter 1952.
- 5 Weber 1978, 190.
- 6 Mojsisch 1983, 116.
- 7 Näin mm. Flasch 2006, 38–42 ja Flasch 2015, 234; dominikaanisääntökunnan tilasta ks. myös Davies 1990.
- 8 Senner 2013, 47; Sturlese 2006, 29. Paavillisesta nimityskirjeestä ks. *Acta*, no. 44, LW V, 190–192.
- 9 Yhteenveto Flaschin mukaan, ks. Flasch 2015, 235. Kölnin arkkipiispalle kantelun tehneet veljet olivat nimeltään Hermann de Summo ja Wilhelm von Nideggen (Nidecke); heistä tarkemmin ks. Senner 2013, 50–51.

Mestari Eckhartin tapaus alkoi saada sellaiset mittasuhteet, että Kölnin arkkipiispan oli pakko toimia. Hän kutsui kokoon tutkintaelimen, jonka tuomareiksi hän valtuutti Reinher Frisolaisen ja Petrus de Estaten; edellinen oli Pariisin yliopiston dominikaaneille varatun oppituolin entinen haltija ja jälkimmäinen fransiskaanisääntökunnan kustos. Eckhart pyydettiin saapumaan inkvisition eteen, joka kokoontui syyskuun 26. päivänä vuonna 1326. Eckhart piti inkvisition edessä tunnetun puolustuspuheensa, joka tunnetaan sen aloitussanojen mukaan nimellä ”Minä, edellä mainittu Saarnaajien sääntökunnan veli Ekardus, vastaan” ja josta löytyy myös seuraava paljon siteerattu lause: ”Voin kyllä erehtyä, mutta hereetikko en voi olla. Sillä ensimmäisessä on kyse ymmärryksestä, toisessa tahdosta”.¹⁰

Seuraava Mestari Eckhartia koskevan oikeudenkäynnin kannalta tärkeä päivä on 24.1.1327, joka oli keskiaikaisen liturgisen kalenterin mukaan Pietarin istuimen (*cathedra Petri*) juhlapäivä.¹¹ Eckhart astui inkvisitiotuomioistuimen eteen ja pyysi, että häntä koskeva asia siirrettäisiin paavinistuimen käsiteltäväksi. Paria viikkoa myöhemmin 13. helmikuuta Kölnin dominikaanikirkossa Eckhart piti puheen, jossa hän vakuutti opettavansa ja saarnaavansa puhdasta oppia. Puhe oli kaksikielinen siten, että veli Konrad Halberstadttilainen luki sen latinaksi, jonka jälkeen Eckhart esitti saman kansankielellä. Sävyltään sovinnollisessa puheessaan hän ilmoitti olevansa valmis perumaan jokaisen hereettiseksi osoitetun väitteensä. Tämä tunnustus tuli olenaisella tavalla muuttamaan tulevan tutkinnan luonnetta: tehtävänä ei ollut enää selvittää, oliko tutkinnan kohteena oleva henkilö hereetikko vai ei; sitä vastoin tavoitteena oli selvittää, sisältykö tutkittavan tuotannosta poimittuihin väitteisiin katolisen uskon vastaisia elementtejä. Puheensa lopulla Eckhart muistutti kuulijakuntaansa jälleen siitä, ettei hiippakuntatasoisella tuomioistuimella ole valtaa päättää häntä koskevasta asiasta; dominikaanisääntökunnan veljenä ja Pariisin yliopiston professorina hän on nimittäin vastuussa ainoastaan paavinistuimelle ja Pariisin yliopistolle.¹²

Eckhartin tunnustus ei vaikuttanut kuitenkaan toivotulla tavalla, vaan Kölnin hiippakunnallinen tuomioistuin hylkäsi helmikuun 22. päivänä pidetyssä kokouksessa hänen vetoamuksensa. Tutkinta siirtyi nyt Kölnistä Avignoniin, jonne liki 70-vuotias Eckhart lähti kulkemaan jalan yhdessä veli Nikolauksen kanssa; heidän lisäksi seurueeseen kuului myös Teutonian provinssin esimies sekä pari sääntökunnan lehtoria. Kölnistä Avignoniin on 900 kilometrin matka ja sen taittamiseen meni viidestä kuuteen viikkoa. Esi-tety arvion mukaan veljet saapuivat Avignoniin toukokuun puolivälin tienoilla.¹³

VIIMEINEN VUOSI JA OIKEUSPROSESSIN PÄÄTÖS

Vaikkei tutkimus olekaan onnistunut luomaan tarkkaa kuvaa Eckhartin viimeisistä kahdeksasta Avignonissa vietetystä kuukaudesta, yleiskuva tapahtumien kulusta voidaan kyllä piirtää. Pian dominikaanidelegaation saapumisen jälkeen paavi Johannes XXII nimitti kolmetoistajäsenisen teologikomission tutkimaan Mestari Eckhartin tapausta.¹⁴ Kölnin hiippakunnassa alkanut Eckhartia koskeva oikeudenkäynti oli tuottanut kolme listaa (lat. *Rotuli I–III*), joiden yhteenlas-

- 10 Senner 2013, 53–54. Eckhartin puolustuspuheen lainaukset, ks. *Acta*, no. 48, LW V, 275 ja 277; jälkimmäinen lainaus latinaksi: ”Errare enim possum, haereticus esse non possum. Nam primum ad intellectum pertinet, secundum ad voluntatem.” Puolustuspuhe kokonaisuudessaan, LW V, 275–279.
- 11 Keskiajan liturgisessa kalenterissa Pietarin istuimen juhlapäivää vietettiin 24. tammikuuta; vuodesta 1969 lähtien juhlaa on vietetty 22. helmikuuta.
- 12 Senner 2013, 67–68; puhe tunnetaan nimellä *Protestatio* ja sen järjestysnumero *Acta*-osassa on 54; ks. *Acta*, no. 54, LW V, 547–549. Tutkinnan luonteen muutoksesta ks. McGinn 2001, 17–18.
- 13 Senner 2013, 71–72; Sturlese 2006, 37.
- 14 Senner 2013, 74, jossa tekijä mainitsee kolme jäsentä nimeltä.

kettu syytelauseiden määrä oli kohonnut 150:een. Avignonin teologikomission ensimmäisenä tehtävänä oli arvioida sen sisältö. Tarkastelun seurauksena komissio karsi puolentoistasadan listasta valtaosan pois ja keskittyi tutkimaan vain 28:n lauseen (lat. *articuli*) oikea- tai vääräoppisuutta. Käydyn sisäisen keskustelun ja tutkinnan jälkeen komissio päättyi käsitykseen, jonka mukaan valitut 28 artikkelia sellaisina kuin miltä ne luettuina kuulostavat (*ut verba sonant*), ovat hereettisiä. Komissio kuuli vielä Eckhartin puolustuksen, jossa syytetty valotti kunkin lauseen taustan ja kontekstin, jonka pohjalta yksittäiset ja asiayhteydestään irrotetut lauseet tulee tulkinta ja ymmärtää. Tämän jälkeen komissio laati tutkinnan kulusta muistion, joka tunnetaan otsikolla *Votum theologorum Avenionensium*.¹⁵

Votum theologorum Avenionensium on rakenteeltaan yksinkertainen ja seuraa selkeää kaavaa: ensin keskustelun pohjaksi kerrataan epäilyksen alaiseksi arvioitu lause eli artikkeli. Sen jälkeen komissio esittää omat argumenttinsa, joiden pohjalta se pitää artikkelia hereettisenä. Tämän jälkeen Eckhart saa selittää kunkin artikkelin kohdalla, miksi tarkastelun kohteena oleva artikkeli saattaa ensilukemalta kuulostaa pahalta (*male sonat primo aspectu*); samalla hän saa selittää, miten se tulee ymmärtää. Koko parinkymmenen nykypainosivun mittaisesta mietinnöstä tulee ilmi, ettei teologikomissio ollut halukas käymään hereettisiksi arvioiduista artikkeleista syvempää teologista keskustelua, vaan sitä näytti enemmän kiinnostavan se, miltä ne kirjaimellisesti luettuina (lat. *ut verba*) kuulostivat (lat. *sonant*).

Kuinka usein Eckhart sai Avignonissa viettämiensä kuukausien aikana kutsun saapua komission kuultavaksi, ei ole tarkkaa tietoa. Edelleen on epäselvää, miten paljon hän sai lähimmiltä veljiltään tukea ja apua käydessään neuvotteluja teologikomission kanssa. Eckhartin elämäkertaa koskevassa tutkimuksessa esiintyy arvioita, joiden mukaan juridisen koulutuksen saaneet veljet – Nikolaus Strassburgilainen ja Konrad Halberstadttilainen – olisivat seisoneet vanhan mestarinsa rinnalla ja tukeneet häntä koko tutkinnan ajan.¹⁶

Paavi Johannes XXII ei ollut täysin tyytyväinen teologikomission työhön, koska hän kääntyi sisterssiläisen apotin Jacobus Fournierin puoleen ja pyysi häntä tutustumaan komission asiakirjaan ja lausumaan siitä oman käsityksensä. Jacobus oli Pariisin maisteri ja kunnostautunut harhaoppien vastaisessa työssä Etelä-Ranskan maakunnissa. Hän seurasi Johannesta paavinistuimelle ja otti nimekseen Benedictus XII.¹⁷ Apotti Jacobuksen Eckhartia koskeva erillislausunto on kadonnut, mutta sen otteita on säilynyt augustinolaiserakko Johannes Hiltalingenin traktaatissa ”De decem responsionibus” ja hänen Sentenssikomentaarissaan.¹⁸ Fournierin lausunnon kiinnostavuus liittyy kritiikkiin, jota hän kohdisti teologikomission käyttämää metodologiaa kohtaan. Menetelmä, jolla tutkittavan henkilön tuotannosta poimitaan lauseita ilmoittamatta sitä laajempaa asiayhteyttä josta ne on otettu, antaa helposti vääristävän käsityksen tutkittavan ajattelusta ja siitä, mitä hän on yksittäisillä lauseillaan tarkoittanut.¹⁹

Paavi Johannes otti ilmeisesti apotti Jacobuksen tekemistä huomautuksista vaarin, sillä hänen 27. maaliskuuta vuonna 1329 julkaisemansa bulla *In agro dominico* eroaa kahdessa suhteessa teologikomission mietinnöstä. Rakenteeltaan se on selkeämpi ja sävyllään komission raporttiin verrattuna lievämpi. Muutosten tekijäksi on

15 *Acta*, no. 59, LW V, 568–590 ja Senner 201, 75.

16 Sturlese 2006, 38. Eckhartin kuolinpäivästä valitsi pitkään epätietoisuus. Sennerin tutkimusten mukaan vielä 1600-luvulla sääntökunnan konventeissa vietiin tammikuun 28. päivänä ”isä Eckhartin, ylen valistuneen oppineen ja pyhien kirjoitusten tohtorin muistojuhlaa.” Tällä perusteella Eckhartin kuolinpäiväksi ilmoitetaan 28.1.1328; ks. Senner 2013, 77.

17 Senner 2013, 76; Jacobus Fournierin heresian vastaisesta toiminnasta ks. Bueno 2015.

18 ”Tractatus contra errores Eckhardi” nimellä tunnetun kadonneen mietinnön otteet, ks. *Acta*, no. 58, LW V, 560–567.

19 Tähän on kiinnittänyt erityistä huomiota Edmund Colledge (1978).

ehdotettu Eckhartin oppilasta Johannes Petri Godinolaista, mutta todennäköisempää on, että inkvisition toimintaan perehtynyt Jacobus Fournier viimeisteli bullan tekstin lopulliseen muotoonsa.²⁰

In agro dominico -bulla etenee kolmessa vaiheessa siten, että ensin se antaa alustavan vastauksen kysymykseen, ketä syytetään ja mistä syystä. Kirjeen alkusanat ”In agro dominico”, ”Herran viljapellolla”, on lainattu Matteuksen evankeliumista, jossa Jeesus vertaa taivasten valtakuntaa mieheen, joka ”kylvi peltoonsa (*in agro suo*) hyvää siementä. Mutta kun kaikki nukkuivat, hänen vihamiehensä tuli, kylvi vehnän sekaan rikkaviljaa” (Matt 13:24–25). Muotoilemalla kirjeensä alkusanat Jeesuksen vertauksen pohjalta paavi Johannes XXII antaa ymmärtää, että hän uskonopin ylimpänä vartijana kantaa vastuun sekä Jumalan sanan kylvöstä että siitä, ettei vihamies pääse kylvämään hyvän siemenen sekaan rikkaviljaa. Johdantolause ei jätä epäselväksi, kenellä on valta, ja se antaa ensilukemalta tylyn vaikutelman. Sen sävyä lieventää kuitenkin tieto siitä, ettei Johannes XXII ollut ainut, joka käytti ”in agro dominico” -formulaa virkakirjeissään. Esimerkiksi hänen seuraajansa Benedictus XII viljeli samaa muotoilua hereettisiä liikkeitä vastaan suunnatuissa kirjeissään.²¹

Johdannon jälkeen teksti jatkuu seuraavasti:

Suruksemme joudumme ilmoittamaan, että näinä päivinä muuan Eckhart-niminen teologian tohtori ja saarnaajaveljestön professori Saksanmaalta on halunnut tietää enemmän kuin hänen pitää, ja koska hän on kääntänyt korvansa totuudelta, hän on vastoin tervettä ja oikeaa uskon määrää kääntynyt tarinoiden puoleen.

Muutamaa riviä alempana bullasta selviää, miksi saarnaajaveljestön professori on syytösten kohteena:

Hän on opettanut useita oppeja, jotka ovat hämärtäneet tosi uskon monien sydämessä, tuonut saarnoissaan esille käsityksiään erityisesti yksinkertaisen kansan edessä ja saattanut ne myös kirjalliseen muotoon.²²

Tämän taustoituksen jälkeen bulla luettelee ne 28 lausumaa, jotka ovat herättäneet hämmennystä ja joita kahta viimeksimainittua lukuunottamatta syytetty myöntää saarnoissaan opettaneensa. Bullan kolmannessa ja viimeisessä osassa kirkollinen sensori muotoilee vastauksensa kysymykseen, ovatko mainitut lauseet tai väitteet katolisen opin vastaisia eli hereettisiä. Bullan mukaan listan viisitoista ensimmäistä väitettä ovat hereettisiä ja ne ”me tuomitsemme ja niitä me nimenomaisesti paheksomme”.²³ Sama oppituumio koskee myös listan kahta viimeistä väitettä, vaikka syytetty kiistääkin opettaneensa milloinkaan niiden suuntaista. Näihin verrattuna yhtätoista jäljelle jäänyttä väitettä koskeva arvio ei ole niin ehdoton. Sensori toteaa, että vaikka ne saattavatkin ”kuulostaa pahalta” ja vaikka ”monet ovatkin uhkarohkeita ja haiskahtavat hereettisiltä” niin ”monilla selityksillä ja lisäyksillä varustettuina” ne ovat katolisen uskon mukaisia.²⁴ Teologikomission jäsenet pitivät esittämässään mietinnössä kaikkia 28 väitettä katolisen uskon kannalta epäilyttävinä. Bullan viimeisessä versiossa esiintyvää viidentoista hereettiseksi tuomitun ja yhdentoista pahalta kuulostavan väitteen erottamista toisistaan voidaan pitää apotti Jacobuksen ansiona.²⁵

IN AGRO DOMINICO -BULLAN SYYTELAUSEIDEN ARVIOINTI ECKHARTIN FILOSOFISEN TEOLOGIAN VALOSSA

Mistä Mestari Eckhartia syytettiin ja miksi teologikomission jäsenten mielestä viisitoista hänen tuotannostaan poimittua lausetta olivat hereetti-

20 Näin Colledge 1981, 11. *In agro dominico* -bullan kriittinen teksti, ks. *Acta*, no. 65, LW V, 596–600; bulla löytyy myös Denzingeristä, mutta hieman lyhennettynä, ks. Denzinger-Schönmetzer, 950–980.

21 Senner 2013, 79–80.

22 Ks. *Acta*, no. 65, LW V, 597.

23 Ks. *Acta*, no. 65, LW V, 600.

24 Ks. *Acta*, no. 65, LW V, 599–600.

25 Näin Colledge 1981, 13; vrt. Senner 2013, 81.

siä ja minkä takia yksitoista lausetta kuulostivat taas pahalta? Miten perusteltuja Eckhartia kohtaan esitetyt syytökset olivat ja miten syytetty puolustautui esitettyjen syytösten edessä?²⁶

Kolme ensimmäistä syytelauseetta (art. 1–3) ovat Avignonin oikean opin vartijoiden mielestä hereettisiä, koska niiden mukaan luomisella ei ole ajallista alkua, vaan maailma on ollut ikuisuudesta asti olemassa.²⁷ Kolme seuraavaa lausetta (art. 4–6) sivuavat Jumalan pilkkaamisen ongelmaa. Eckhartin mukaan Luojan kaikkivaltius kohoo niin paljon luotua korkeammalle, että ”pilkatessaan Jumalaa ihminen itse asiassa ylistää häntä”.²⁸ Käsitys, jonka mukaan ihminen kykenisi pilkkaamaan Jumalaa, kertoo itse asiassa pilkkaajan vajavaisesta Jumala-käsityksestä. Avignonin teologeja tällainen selitys ei kuitenkaan tyydyttänyt, vaan he tuomitsivat Eckhartin opetuksen vääröppiseksi.

Myös seuraava samaa aihepiiriä käsittelevien lauseiden joukko koostuu kolmesta Eckhartin tuotannosta poimitusta lauseesta (art. 7–9). Ne kaikki liittyvät tavalla tai toisella rukoukseen. Eckhart suhtautuu varauksella pyyntörukoukseen, koska se voi johtaa helposti siihen, että rukoileva ihminen uskoo voivansa sen avulla taivuttaa Jumalaa tahtomaan oman tahtonsa mukaisesti. ”Tapahtukoon sinun tahtosi” on Eckhartin mukaan pyyntörukouksen ainoa korrekti muoto. Mikäli Eckhartin pyyntörukousta koskevia lausumia lukee *In agro dominico* -bullan 26. artikkelin valossa, on helppo ymmärtää, miksi hän suhtautui pyyntörukoukseen tietyin varauksin: jos luotu on Eckhartin mukaan ei-mitään, itselleen luotua hyvää pyytävän ihmisen rukous suuntautuu tyhjän kohteeseen.²⁹

Neljäs syytelauseiden ryhmä käsittää *In agro* -bullan lauseet 10–13, joiden *unio*-käsitystä Avignonin teologit eivät voineet hyväksyä. Eckhartin Paavalin opetuksen pohjalta (2. Kor. 3:18) tekemä tulkinta, jonka mukaan ”me muunnumme Jumalassa täydellisesti ja tulemme häneksi” on Avignonin opin vartijoiden mielestä väite, joka antaa ihmisen ja Jumalan välisestä yhtymyksestä liian intiimin käsityksen. Edelleen Avignonin teologikomissio kavahtaa väitettä, jonka mukaan ”samalla tavalla kuin leipä muuttuu sakramen-

tissa Kristuksen ruumiiksi, vastaavalla tavalla -- minusta tulee hän siten, että hän saattaa minut osalliseksi omasta olemisestaan”. Etenkin 11. artikkelin muotoilu paljastaa, miksi Avignonin sensorien oli vaikeaa ymmärtää Eckhartin uniota koskevia lauseita.³⁰ Vaikeudet johtuivat ennen kaikkea siitä, etteivät he olleet tutustuneet siihen, miten Eckhart käytti saarnoissaan ja kirjoituksissaan niin sanottua *in quantum*-periaatetta.

TRANSCENDENTAALIT, PREDIKAATIO JA IN QUANTUM -PERIAATE

In quantum -periaatteen ymmärtämiseksi on välttämätöntä valottaa kahta Eckhartin ontologiaa jäsentävää tekijää. Ensimmäinen liittyy transsendentaalien perustavaan asemaan hänen ontologi-

- 26 Seuraava katsaus ei ole kattava selvitys *In agro dominico* -bullan syytelauseista eikä siitä, miten Eckhart niihin vastaa, vaan tavoitteena on valottaa Eckhartin filosofista teologiaa ja osoittaa, miksi saarnaajaveljestön professorin ajattelun seuraaminen oli Avignonin sensoreille vaikeaa.
- 27 *Acta*, no. 65, LW V, 597–598. Eckhartin luomisen teologiasta erinomaisen yleiskuvan tarjoaa McGinn 1990.
- 28 Kuudes artikkeli kuuluu: ”Item, ’deum ipsum quis blasphemando deum laudat’”. *Acta*, no. 65, LW V, 598.
- 29 Artikkelit 7–9: *Acta*, no. 65, LW V, 598. Artikkelit 26 kuuluu: ”Omnes creature sunt unum purum nichil. Non dico quod sint quid modicum vel aliquid, sed quod sint unum purum nichil”. *Acta*, no. 65, LW V, 599.
- 30 ”Decimus articulus: ’Nos transformamur totaliter in deum et convertimur in eum. Simili modo, sicut in sacramento panis convertitur in corpus Christi, sic ego convertor in eum, quod ipse operatur me suum esse unum, non simile. Per viventem deum, verum est, quod ibi nulla est distinctio. Undecimus articulus: ’Quicquid deus pater dedit filio suo unigenito in humana natura, hoc totum dedit michi. Hic nichil excipio, nec unionem nec sanctitatem.’ Sed totum dedit michi sicut sibi”. *Acta*, no. 65, LW V, 598. Artikkelit 13 alkaa puolestaan seuraavasti: ”Quicquid proprium est divine nature, hoc totum proprium est homini iusto et divino.” *Acta*, no. 65, LW V, 598.
- 31 Ks. tästä mm. Tsopurashvili 2013, 185–186.

asaan ja toinen koskee sitä, millaista predikaattilogiikkaa hän niiden pohjalta harjoittaa.

Tutkielmallaan *Summa de bono* vuodelta 1230 Filip Kansleri sysäsi liikkeelle transsendentaaleja koskevan skolastisen keskustelun.³¹ Jokainen oleva (*ens*) on olemisen universaalista rakenteesta osallinen, ja tähän edellytyksettömään transsendentaaliseen rakenteeseen skolastikot viittasivat olla-verbin infinitiivillä *esse*. Koska platonisen filosofian mukaan ”olla” (*esse*) ja ”hyvä” (*bonum*) olivat keskenään vaihdettavia, tämän pohjalta valtaosa skolastikoista ajatteli, että jokainen olemisesta osallinen on myös hyvä. Sama pätee heidän mukaansa myös kahden muun transsendentaalin, toden (*verum*) ja yhden (*unum*) suhteen.³²

Ensimmäisen Pariisin kautensa aikana (1302–1303) Eckhart ryhtyi työstämään kolmi-osaiseksi suunniteltua teostaan *Opus tripartitum*.³³ Transsendentaalit näyttävät tärkeää roolia sekä teossarjan yleisessä johdannossa että ensimmäisen, propositioita käsittelevän osan johdannossa. Aiheemme kannalta erityisen valaiseva on *Opus propositionum* -osaan laaditun johdannon jakso 8. Eckhart aloittaa sen huomauttamalla:

– – ettei yleisiä termejä (*termini generales*), kuten olemista, totuutta, viisautta ja hyvää, tule mitenkään kuvitella eikä arvioida aksidenssien luonnon mukaan eikä niiden tavalla, koska aksidenssit saavat olemisensa subjektilta ja subjektin kautta.

Viitattuaan sitten muutamalla lauseella siihen, miten satunnaiset ominaisuudet ovat subjektista riippuvaisia, hän jatkaa:

Sillä itse oleminen ja [termit], jotka ovat sen kanssa vaihdettavia ja yhtäläisiä, eivät tule oleviin ikään kuin myöhemmin, vaan ne ovat olevissa ennen kaikkia muita. Sillä itse oleminen ei ota vastaan mitään, mikä on toisessa, toiselta tai toisen kautta; eikä se myöskään tule toiseen eikä toisen päälle, vaan se edeltää ja on ennen kaikkia muita. Tämän vuoksi kaikkien olevien oleminen on välittömästi ensimmäisen ja kaiken universaalisen syyn aiheuttama.³⁴

Eckhartin mukaan luominen on olemisen jakamista (*collatio esse*).³⁵ Luodessaan Jumala ei kutsu aksidentaalisia ominaisuuksia olemaan, vaan hän kutsuu olevat ei-olemisesta olemaan. Olemisen (*esse*) jakaminen on luomisessa primaarista, kun taas olemaan kutsuttujen olevien varustaminen erilaisilla ominaisuuksilla on sekundaarista. Tämän eron tekeminen on Eckhartin *in quantum* -periaatteen ymmärtämisen kannalta olennaista.

Samalta ensimmäisen magisteriumin kaudelta peräisin olevassa ensimmäisessä pariisilaiskvestiossa Eckhart sivuaa kysymystä substanssin ja aksidenssin välisestä suhteesta ja toteaa:

– – ettei aksidensseilla ole itsenäistä olemassaoloa eivätkä ne anna substanssille olemista, vaan aksidenssi on toki kvantiteetti ja kvaliteetti, joka antaa olemisen pitkänä ja lyhyenä, valkoisena tai mustana; mutta olemista se ei lahjoita eikä se ole oleva.³⁶

Vaikutusvaltainen keskiajan skolastiikan tutkija Martin Grabmann (k. 1949) oli ensimmäinen, joka kiinnitti huomiota tähän Eckhartin ontologian erikoisuuteen ja kutsui sitä nimellä ”Seinslosigkeit des Akzidens”.³⁷ Aksidenssit edustavat essiivien ontologiaa, koska ne ”antavat” (*dant*) olevan aina jonakin määrättynä olevana; ne määrittelevät kyllä kunkin olevan ulkonaiset erityispiirteet, joiden perusteella ne eroavat toisistaan

- 32 Tuoreinta transsendentaaleja käsittelevää tutkimusta edustaa Aertsen 2012.
33 Keskeneräiseksi jääneen teoksen rakenteesta ks. Beccarisi 2013.
34 *Prologus generalis in Opus tripartitum*, n. 8; *Studienausgabe*, Bd. I, 4, 6.
35 Ks. esim. *Prologus generalis in Opus tripartitum*, n. 16; *Studienausgabe*, Bd. I, 10; *In Gen. I*, n. 14 ja *In Sap.* n. 19.
36 *Quaestio Parisiensis I*, 194:128–130.
37 Flasch tekee tästä lähemmin selkoa, ks. Flasch 2006, 87 ja 112–113.

ja joiden pohjalta ne voidaan tunnistaa, mutta substanssista irrallaan olevaa olemista (*esse*) niillä ei ole.

Eckhart oli saanut aristoteelisen logiikan koulutuksen ja sen mukaisesti hän tekee kahden ja kolmen termin varaan rakentuvan väitelauseen välisen eron. Edellisen vakioesimerkkinä käytettiin lausetta ”Sokrates on”, jossa välittömästi subjektin jälkeen tuleva termi ”on” ilmaisee, että ”oleminen” predikoidaan suoraan subjektille eli Sokrateelle. Tällaisesta predikaatiosta käytettiin keskiajalla oppisanaa *secundum adiacens*. Kolmesta termistä koostuvan väitelauseen esimerkkinä käytettiin puolestaan lausetta ”Sokrates on ihminen”. Tässä lauseessa subjektin ja predikaatin väliin ”heitetty kolmas” (*tertium adiacens*) on kopula (*copula* = side), joka sitoo subjektin ja yhden sen aksidentaalisen ominaisuuden yhteen, mutta joka ei *secundum adiacens* -predikaation tavoin ota lainkaan kantaa siihen, onko lauseen subjekti aktuaalisesti olemassa vai ei. Kahden ja kolmen termin varaan rakentuvan väitelauseen ratkaiseva ero piilee siinä, että *secundum adiacens* -predikaatio on ontologisesti sitoutunut, kun taas *tertium adiacens* -predikaatio on ontologisesti neutraali.³⁸

Eckhartin mukaan ainut sovelias ja relevantti predikaatio on *secundum adiacens* -mallin mukainen predikaatio: siinä määrin kuin jokin ”on”, se vastaanottaa tämän siltä, joka ”on” eli Jumalalta; siinä määrin kuin joku ”on” viisas, hän on viisas osallisuudesta Viisauteen. Eckhartin pyhäinpäivänä pitämä saarna *Iusti vivent in aeternum* (Pr. 6) on *secundum adiacens* -predikaation malliesimerkki. Saarnassa predikoitava ominaisuus on oikeamielisyys/vanhurskaus (*iustitia*) ja sen tavoitteena on osoittaa, millainen relaatio oikeamielisyiden ja oikeamielisen ihmisen (*iustus*) välillä vallitsee. *Secundum adiacens* -predikaation mukaisesti Eckhart predikoi jumalallisen oikeamielisyiden suoraan subjektille eli oikeamielisellemme ihmiselle ja väittää, että siinä määrin kuin (*in quantum*) ihminen on oikeamielinen, hän ei ole tätä vain osittain, vaan hän on oikeamielinen, koska itse oikeamielisyys (*ipsa iustitia*) manifestoituu ja tekee itsensä oikeamielisyssä eli vanhurskaassa ihmisessä tunnetuksi. Oikeamie-

lisyyden ja oikeamielisen ihmisen välinen relaatio on univookkinen.³⁹

Omasta rajallisesta näkökulmastaan maailmaa ja itseään tarkastelevalla ihmisellä on taipumus kaventaa Jumalan kaikkivalttiutta ja arvioida Jumalan ominaisuuksia inhimillisten mittapuiden mukaan. Samaisessa pariisilaiskvestiossa Eckhart huomauttaa, että meidän tietämisemme ja Jumalan tietämisen välillä on ratkaiseva ero: Jumala tietää olioiden ja asioiden syyt eli hänen tietämisensä ulottuu niihin syihin ja motiiveihin, joiden takia oliot ja asiat ovat olemassa; me taas perustamme tietämisemme olioihin ja asioihin, jotka ovat Jumalan vaikutuksesta olemassa.⁴⁰ Eckhartin *in quantum* -periaatteen ymmärtäminen edellyttää inhimillisestä ja rajallisesta näkökulmasta luopumista ja todellisuuden tarkastelemista Jumalan äärettömästä perspektiivistä. Tämä perspektiivin vaihdos jäi Avignonin teologeilta kuitenkin tekemättä, minkä seurauksena he eivät huomanneet, että puhuessaan *Iusti vivent in aeternum* -saarnassaan oikeamielisydestä Eckhart tarkoittaa Jumalan absoluuttista oikeamielisyyttä, joka predikoidaan ihmiselle ja josta hän on osallinen siinä määrin kuin hän on oikeamielinen tai vanhurskas. Oikeamielisyys on Jumalan jakamaton ominaisuus, ja siinä määrin

38 *Prologus in Opus propositionum*, n. 3; *Studienausgabe*, Bd. I, 16.

39 *In Gen. II*, n. 147; *Studienausgabe*, Bd. I, 322; *In Gen. II*, n. 149; *Studienausgabe*, Bd. I, 324. Vrt. edelleen *In Ioh.* n. 640, jossa Eckhart formuloi saman asian hieman eri tavalla. Mojsischin analyysi on valaiseva; hän on poiminut kyseisestä saarnasta kahdeksan ”teoremaa”, joiden pohjalta hän osoittaa, että käsitteiden ”Gerechtigkeit” ja ”der Gerechte” välinen suhde on univookkinen; ks. Mojsisch 1983, 73 ja 74, jossa hän analysoi saksalaista saarnaa Pr. 39.

40 *Quaestio Parisiensis I*, 192:95–99. Tila ei suo mahdollisuutta tehdä lähemmin selkoa siitä, mitä Eckhart tarkoittaa väitteellä ”ens in sua causa non est ens” (*Quaestio Parisiensis I*, 194:117) ja miten olevat ovat virtuaalisesti (*esse virtuale*) Jumalassa ennen niiden aktuaalistumista. Ks. tästä esim. Mojsisch 1983, 30–32.

kuin ihminen on oikeamielinen, hän on yhtä Jumalan jakamattoman oikeamielisyyden kanssa.⁴¹

JUMALAN SYNTYMISEN TEOLOGIA JA FILIAATIO

In agro dominico -bullan artikkelit 20–22 tulevat sisällöltään niin lähelle edellä käsiteltyä syytelauseiden joukkoa (art. 10–13), että teemankehittävä on mielekästä jatkaa ottamalla ne lähemmän tarkastelun kohteeksi. Artikkeleiden yhteinen aihe koskee ainosyntyisen Pojan ikuista syntymää Isästä ja sitä, miten ihminen pääsee tästä syntymästä osalliseksi. Miksi Eckhartin opetus siitä, miten Poika syntyy uskovan sielun pohjassa, kuulosti Avignonin teologien korvissa katolisen uskon vastaiselta? Kysymykseen vastaaminen johtaa tekemään selkoa siitä, mitä Eckhart tarkoittaa filiaatiolla eli Jumalan lapseksi ottamisella.

Selittäessään Johanneksen evankeliumin prologin jaetta 12 ”mutta kaikille, jotka ottivat hänet vastaan, hän antoi voiman tulla Jumalan lapsiksi” Eckhart kirjoittaa:

Ensimmäinen Kristuksen, Jumalan Pojan ihmiseksi tuleamisen hedelmä on se, että ihmisestä tulee adoption armon kautta (*per gratiam adoptionis*) se, jota Kristus itse on luonnostaan, niin kuin tästä sanotaan: ”hän antoi voiman (*potestas*) tulla Jumalan lapsiksi” (*filios dei fieri*) ja niin kuin *Toisen korinttilaiskirjeen* kohta 3:18 asian ilmaisee: ”Me kaikki, jotka kasvat peittelemättöminä katselemme Herran kirkkautta kuin kuvastimesta, muutumme saman kirkkauden kaltaiseksi, kirkkaudesta kirkkauteen”.⁴²

Lainaus osoittaa, millaista osaa armo näyttölee Eckhartin mukaan ihmisen filiaatioissa: Jumala adoptoi ihmisen pojakseen ja tyttärekseen armon kautta (*per gratiam*).

Eckhartin Jumalan syntymistä koskeva teologia käy ymmärrettäväksi tulkittaessa sitä patristista perua olevan Kristuksen kolmea syntymää koskevan opin näkökulmasta. Tästä näkökulmasta katsottuna Eckhartin opetus on linjassa varhaisen Jumalan syntymistä koskevan teologian kanssa. Avignonin puhtaan opin vartijat eivät tätä perinteistä oppia joko tunteneet tai sitten he eivät

halunneet käyttää sitä apunaan syytetyn teologiaa arvioidessaan.⁴³ Zürichin dominikaanikonventin priorin Hugo Ripelin Strassburgilainen (k. 1270) oli saanut vuonna 1268 valmiiksi sääntökunnan tarpeisiin kirjoitetun uskonopin yleisesityksen *Compendium theologiae veritatis*. Siinä hän opastaa dominikaaniveljiä saarnaamaan Kristuksen kolmesta syntymästä seuraavasti:

Kristuksen syntymä on kolminainen, nimittäin jumalallinen, inhimillinen ja hengellinen. Ensimmäinen on Isästä, toinen on äidistä ja kolmas on ihmismielessä. Isästä hän syntyy ikuisesti, äidistä hän syntyy ajallisesti ja ihmismielessä hän syntyy hengellisesti. Nämä kolme syntymää käyvät yksiin Kristuksen kolmen substanssin kanssa, jotka ovat: jumalallinen, ruumiillinen ja spirituaalinen. Sillä Isästä syntyy Jumala; äidistä syntyy liha; ihmismielessä syntyy henki. Isästä Kristus syntyy aina, äidistä hän syntyy kerran ja ihmismielessä hän syntyy usein.⁴⁴

In agro dominico -bulla 22. artikkeli on ote Eckhartin *Iusti vivent in aeternum* -saarnasta, jossa hän muotoilee Kristuksen syntymistä koskevan opin seuraavasti:

Viitattuaan ensin Pojan ensimmäiseen syntymään Isästä iankaikkisuudessa hän jatkaa: ”minä

41 Eckhartia on tutkimuksessa pidetty reformaatton edelläkävijänä ja hänen ihmisen vanhurskauttamista koskevassa opetuksessaan on nähty elementtejä, jotka Luther eksplikoi lopulliseen muotoonsa. Toronton paavillisen keskiajan tutkimuslaitoksen professori ja Étienne Gilsonin pitkäaikainen työtoveri Armand Maurer tarjoaa keskustelusta valaisevan yleiskuvan; hän toteaa mm., että Gilsonin mielestä Eckhart edustaa imputatiivista vanhurskauttamisopin tulkintaa. Ks. lähemmin Maurer 1974, 35, n76; Eckhartin vanhurskauttamisoppia koskevan tutkimuksen parhaimmistoa edustaa Klein 1978.

42 *In Ioh.* n. 106.

43 Aihetta koskevan tutkimuksen perusteos on edelleen Rahner 1935.

44 Hugo Ripelin Strassburgilainen, *Compendium theologiae veritatis*, Liber IV, cap. 11. Lainaus Steerin kautta, ks. Steer 1998, 282.

sanon vielä enemmänkin: hän synnyttää minut poikanaan ja tuona samana Poikana. Sanon vielä lisäksi, ettei hän synnytä minua ainoastaan hänen Poikanaan, vaan hän synnyttää minut itsensä ja itsensä minuna synnyttämällä minut hänen olemisessaan ja luonnossaan.”⁴⁵

Miten Isä synnyttää ”minut hänen olemisessaan ja luonnossaan?” Vastaus piilee seuraavassa virkkeessä:

Sisimmässä lähteessä, siellä minä virtasin ulos Pyhässä Hengessä; siellä on *yksi* elämä, *yksi* oleminen ja *yksi* teko. Kaikki, minkä Jumala tekee, on Yksi; sen tähden hän synnyttää minut poikanaan ilman mitään erotusta.⁴⁶

Koska Isä on lausunut Sanansa (*ad intra*) vain keran, kolmiyhteisen Jumalan työ on yksi; ja koska Jumalan työ on yksi, myös sen vaikutus (*ad extra*) on yksi. Eckhartin Jumalan työn vastaanottamisen ykseysluonnetta ja kokonaisvaltaisuutta korostava opetus käy ymmärrettäväksi niin sanotun psykologisen kolminaisuusopin näkökulmasta, jota Augustinus selittää *Tunnustukset*-teoksensa 13. kirjan luvussa 11. Puhuessaan augustinolaisen triniteettiteologian kielellä kolmiyhteisen Jumalan sisäisestä elämästä Eckhart puhuu samalla myös omasta ikuisesta identiteetistään, siitä virtuaalisesta olemisesta, jota hän oli ennen kuin hän purkautui luomisen hetkellä ulos kolmiyhteisen Jumalan sisäisestä elämästä. Paljon lainatussa saarnassaan *Beati pauperes spiritu* Eckhart puhuu tästä pre-eksistentistä olotilastaan näin:

Alkulähteessä ollessani minulla ei ollut Jumalaa ja olin itseni alkuperä. En halunnut mitään, en kaivannut mitään, sillä olin pelkkää olemista ja lepäsin totuuden nautinnossa.⁴⁷

Aina kun Kristus syntyy armon kautta hengellisesti täällä ajassa elävän ihmisen mielessä, tämä ajassa tapahtuva syntymä muistuttaa häntä myös siitä virtuaalisesta syntymästä, jossa hän luomista edeltäneessä tilassa saa jatkuvasti syntynsä Jumalasta. Kristuksen ensimmäisen, Isästä iankaikkisuudessa tapahtuvan syntymän (*ad intra*) ja

Kristuksen kolmannen, ihmisen mielessä tapahtuvan hengellisen syntymän (*ad extra*) välillä vallitsee univookkinen korrelaatio, ja tästä Eckhart saarnassaan *Iusti vivent in aeternum* puhuu.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän artikkelin alussa esittelin eräitä keskeisiä tutkimuskirjallisuudessa esiintyviä selityksiä, miksi Mestari Eckhart joutui opetuksensa ja saarnatoimintansa takia kantelun kohteeksi ensin Kölnissä ja sen jälkeen opin puhtautta vaalivan paavillisen tuomioistuimen eteen Avignonissa. Marxilainen historian tutkimus lähtee hakemaan ajolahdin syitä sosio-ekonomisista tekijöistä. Niihin keskittyvä tutkimus on kuitenkin metodiselta otteeltaan liian rajallinen, jotta uskonnollisen sääntökunnan opinmuodostusta ja toimintaa ohjaavat filosofiset ja teologiset motiivit tulisivat selkeästi esiin. Vaikka Aegerterin selitys, jonka mukaan edistyskellisen oikeaoppisuuden ja heresian välimaastossa tasapainoillut Eckhart joutuu lopulta itsekin heresiasyytösten kohteeksi, vaikuttaakin ensisilmäykseltä uskottavalta, sekä on osoittanut uusimman tutkimuksen valossa vanhentuneeksi.⁴⁸ Richard Weber etsii Eckhartin oikeusprosessiin johtaneita syitä 1300-luvun alun kirkollisen hallinnon alennustilasta ja Avignonin kuurian teologien kyyttömyydestä käydä argumentatiivista teologista keskustelua. Weberin väite on oikean suuntainen: mikäli Avignonin teologikomission jäsenet eivät olisi sekoittaneet Kristuksen ensimmäistä ja kolmatta syntymää toisiinsa, vaan olisivat osanneet erottaa ne Hugo Strasbourgilaisen esittämällä tavalla toisistaan,

45 Pr. 6: *Iusti vivent in aeternum*, Werke I, 83. In *agro dominico* -bullan 22. artikkeli kuuluu: ”Pater generat me suum filium et eundem filium. Quicquid deus operatur, hoc est unum; propter hoc generat ipse me suum filium sine omni distinctione.” *Acta*, no. 65, LW V, 599.

46 Pr. 6: *Iusti vivent in aeternum*, Werke I, 83, 85.

47 Pr. 52: *Beati pauperes spiritu*, Werke I, 555; suomenno *Sielun syvyys* -kokoelman mukaan (s. 311).

48 Ks. etenkin Wegener 2013.

he olisivat saaneet Eckhartin filiaation teologiasta todenperäisen käsityksen ja jättäneet tätä aihetta koskevat syytelistan lauseet tuomitsematta.⁴⁹

Jos Eckhart olisi ollut sääntökuntansa keskitason konventionaalinen opettaja ja saarnaaja, hän tuskin olisi saanut osakseen niin paljon ihailua mutta myös vastustusta. Burkhard Mojsisch, joka omassa arviossaan korostaa tätä, osuu tässä suhteessa oikeaan. Vakuuttavimman selityksen Eckhartin ajolahdin syistä on esittänyt kuitenkin Kurt Flasch. Hänen mukaansa Eckhartin tapaus oli yksi vaihe dominikaanisääntökunnan sisällä käytyä debattia, joka koski sen teologista linjaa. Eckhart ja hänen tukijansa edustivat Kölnin dominikaanikoulun albertisti-linjaa, kun taas heidän vastapuolekseen ryhmittäytyivät henkilöt, jotka pyrkivät nostamaan tomismin sääntökunnan ohjeelliseksi teologiaksi. Mestari Eckhart oli tämän 1320-luvulla kärjistyneen kiistan toinen keskeinen osapuoli.⁵⁰ Eckhartin ajolahdin varsinaiset syyt löytyvät siis dominikaaniveljestön sisäisestä kehityksestä.

Eckhartin filosofinen teologia on metafysiseltä otteeltaan uusplatonista ykseysfilosofiaa ja hänen käyttämänsä *in quantum* -periaate ja filiaation teologia rakentuvat molemmat uusplatonisen olemusfilosofian (sak. Wesensphilosophie) pohjalle. Avignonin teologikomission jäsenet olivat puolestaan sitoutuneet aristotelis-tomitiseen olemisfilosofiaan (sak. Seinsphilosophie).

Nämä kaksi ontologista suuntautuneisuutta ovat hyvin etäällä toisistaan, ja nimenomaan tämä ontologioiden erilaisuus selittää sen, miksi osapuolet eivät kyenneet käymään syvempää teologista keskustelua ja miksi Avignonin teologikomission jäseniä kiinnosti pikemminkin se, miltä Eckhartin tuotannosta poimitut lauseet kuulostivat.

TT Pauli Annala on Helsingin yliopiston teologisen etiikan ynnä uskonnonfilosofian dosentti, joka on tutkimuksissaan käsitellyt mm. Paul Tillichin teologiaa, varhaisen kristillisen platonismin historiaa, 1100-luvun Chartres'n koulun luonnonfilosofiaa ja fransiskaaniiliikkeen historiaa.

• pauli.e.annala@gmail.com

- 49 Kertzin tutkimus (1959) on yksi parhaista Eckhartin Jumalan sytymisen teologiaa käsittelevistä tutkimuksista. Hän onnistuu monissa kohdissa osoittamaan, miksi *In agro dominico* -bullaan syyteläuseet eivät osuneet kohteeseensa ja miksi asiayhteydestään irrotetut lauseet kuulostivat pahalta. Ks. esim. Kertz 1959, 338.
- 50 Ks. erityisesti Flasch 2006, 38–41 ja 152–159 sekä Flasch 2015, 239–251.

LÄHTEET

Mestari Eckhart

Acta Echardiana, LW V, *Die lateinischen Werke*,

Band V. Toim. A. Zimmermann & L. Sturlese. Stuttgart: Kohlhammer 2006, 149–655.

Beati pauperes spiritu (Pr. 52), *Werke* I, 550–563.

Expositio libri Genesis (= In Gen. I), Meister Eck-

hart: *Studienausgabe der Lateinischen Werke*, Band I. Toim. L. Sturlese & E. Rubino. Stuttgart: Kohlhammer 2016, 32–199.

Expositio libri Sapientiae (= In Sap.), Meister Eck-

hart: *Studienausgabe der Lateinischen Werke*,

Band II. Toim. L. Sturlese. Stuttgart: Kohlhammer 2018, 229–451.

Expositio sancti evangelii secundum Iohannem (= In Ioh.). *Commento al Vangelo di Giovanni*. Testo latino a fronte. Toim. M. Vannini. Milano: Bompiani 2017.

Daz bouch der götlichen troestunge. *Die deutschen Werke*, Band V. Toim. J. Quint. Stuttgart: Kohlhammer 1963, 1–105. *Jumalallisen lohdutuksen kirja*. Suomentanut K. Pihlajamaa. Tampere: niin & näin 2014.

- Die lateinischen Werke*, Band V (= LW V). Toim. A. Zimmermann & L. Sturlese. Stuttgart: Kohlhammer 2006.
- Die rede der unterscheidung. *Die deutschen Werke*, Band V. Toim. J. Quint. Stuttgart: Kohlhammer 1963, 137–376. Opetuspuheita. *Sielun syvyyys*. Suomentanut K. Pihlajamaa. Helsinki: Basam Books 2009, 27–105.
- Iusti vivent in aeternum (Pr. 9). *Werke I*, 76–87.
- Iustus in perpetuum vivet (Pr. 39). *Werke I*, 420–427.
- Liber parabolarum Genesis (= In Gen. II). Meister Eckhart, *Studienausgabe der Lateinischen Werke*, Band I. Toim. L. Sturlese & E. Rubino. Stuttgart: Kohlhammer 2016, 202–393.
- Prologus generalis in Opus tripartitum. Meister Eckhart, *Studienausgabe der Lateinischen Werke*, Band I. Toim. L. Sturlese & E. Rubino. Stuttgart: Kohlhammer 2016, 2–15.
- Prologus in Opus propositionum. Meister Eckhart, *Studienausgabe der Lateinischen Werke*, Band I. Toim. L. Sturlese & E. Rubino. Stuttgart: Kohlhammer 2016, 16–27.
- Protestatio. *Acta Echardiana*, no. 54, LW V, 547–549.
- Quaestio Parisiensis I: Utrum in deo sit idem esse et intelligere? Toim. ja käänt. B. Mojsisch.
- Bochumer Philosophisches Jahrbuch für Antike und Mittelalter* 4 (1999), 179–197.
- Responsio prima ad articulos primi rotuli. *Acta Echardiana*, no. 48, LW V, 275–280.
- Votum theologorum Avenionensium. *Acta Echardiana*, no. 59, LW V, 568–590.
- Werke I–II*. Toim. Niklaus Largier. Frankfurt a. Main: Deutscher Klassiker Verlag 2008 (1. Aufl. 1993).

Muut keskiaikaiset lähteet

- Denzinger H. & A. Schönmetzer. *Enchiridion Symbolorum: Definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Editio 35. Barcelona: Herder 1973.
- Hugo Ripelin Strassburgilainen, *Compendium theologiae veritatis: Alberti Magni Opera omnia*. Toim. A. Borgnet. Tom. 34. Paris 1895, 1–306.
- Johannes XXII, ”In agro dominico”, *Acta Echardiana*, no. 65, LW V, 596–600.
- Johannes Hiltalingen, ”Tractatus contra errores Eckhardi”, *Acta Echardiana*, no. 58, LW V, 560–567.
- Tuomas Akvinolainen, *Scriptum super Libros Sententiarum Magistri Petri Lombardi*, www.corpusthomicum.org.

KIRJALLISUUS

- Aegerter, Emmanuel (1952). *Le Mysticisme*. Bibliothèque de Philosophie Scientifique 28. Paris: Flammarion.
- Aertsen, Jan (2012). *Medieval Philosophy as Transcendental Thought: From Philip the Chancellor (ca. 1225) to Francisco Suárez*. Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters 107. Leiden: Brill.
- Aristoteles (1994). *Kategoriat*. Suomentanut L. Carlson. *Aristoteles: Teokset I*. Helsinki: Gaudeamus.
- Beccarisi, Alessandra (2013). *Eckhart's Latin Works. A Companion to Meister Eckhart*. Toim. Jeremiah M. Hackett. Leiden and Boston: Brill, 85–123.
- Bueno, Irene (2015). *Defining Heresy: Inquisition, Theology, and Papal Policy in the Time of Jacques Fournier*. Kääntänyt I. Bolognese, T. Brophy & S. Rolfe Prodan. Leiden: Brill.
- Colledge, Edmund (1978). Meister Eckhart: Studies in His Life and Works. *The Thomist* 42, 240–58.
- Colledge, Edmund (1981). Historical Data. *Meister Eckhart: The Essential Sermons, Commentaries, Treatises, and Defence*. Toim. Edmund Colledge & Bernard McGinn. New York: Paulist Press, 5–23.
- Davies, Oliver (1990). Why Were Eckhart's Propositions Condemned? *New Blackfriars* 71, 433–445.
- Erbstösser, Martin & Ernst Werner (1960). *Ideologische Probleme des mittelalterlichen Plebejertums: Die freigeistige Häresie und ihre sozialen Wurzeln*. Berlin: Akademie Verlag.
- Flasch, Kurt (2006). *Meister Eckhart: Die Geburt der "Deutschen Mystik" aus dem Geist der arabischen Philosophie*. München: Verlag C. H. Beck.
- Flasch, Kurt (2015). *Meister Eckhart: Philosopher of Christianity*. Kääntänyt A. Schindel & A.

- Vanides. New Haven and London: Yale University Press.
- Klein, Alessandro (1978). *Meister Eckhart: La dottrina mistica della giustificazione*. Milano: U. Mursia editore.
- Kertz, Karl (1959). Meister Eckhart's Teaching on the Birth of the Divine Word in the Soul. *Traditio* 15, 339–363.
- Lerner, Robert E. (1972). *The Heresy of the Free Spirit in the Later Middle Ages*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Maurer, Armand (1974). Introduction. *Master Eckhart: Parisian Questions and Prologues*. Kääntänyt A. A. Maurer. Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 7–41.
- McGinn, Bernard (1990). Do Christian Platonist Really Believe in Creation. *God and Creation: An Ecumenical Symposium*. Toim. D. Burrell & B. McGinn. Indiana: University of Notre Dame Press, 197–219.
- McGinn, Bernard (2001). *The Mystical Thought of Meister Eckhart*. New York: Crossroad.
- McGinn, Bernard (2003). *Sermo XXIX: "Deus unus est"*. *Lectura Eckhardi* II. Toim. G. Steer & L. Sturlese. Stuttgart: Kohlhammer, 205–232.
- Moorman, John (1968). *A History of the Franciscan Order: From its Origins to the Year 1517*. Oxford: Clarendon Press.
- Mojsisch, Burkhard (1983). *Meister Eckhart: Analogie, Univozität und Einheit*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Rahner, Hugo (1935). Die Gottesgeburt: Die Lehre der Kirchenväter von der Geburt Christi aus dem Herzen der Kirche und der Gläubigen. *Zeitschrift für katholische Theologie* 59, 333–418.
- Senner, Walter (2013). Meister Eckhart's Life, Training, Career, and Trial. *A Companion to Meister Eckhart*. Toim. Jeremiah M. Hackett. Leiden and Boston: Brill, 7–84.
- Steer, Georg (1998). Predigt 101: "Dum medium silentium tenerent omnia". *Lectura Eckhardi: Predigten Meister Eckharts von Fachgelehrten gelesen und gedeutet*. Toim. G. Steer & L. Sturlese. Stuttgart: Kohlhammer, 247–288.
- Sturlese, Loris (2006). *Leben*. 26.9.2006. www.eckhart.de/leben.htm (luettu 6.2.2020).
- Sturlese, Loris (2013). Eckhart as Preacher, Administrator, and Master of the Sentences. From Erfurt to Paris and Back: 1294–1313. The Origins of the *Opus tripartitum*. *A Companion to Meister Eckhart*. Toim. Jeremiah M. Hackett. Leiden and Boston: Brill, 125–135.
- Tsopurashvili, Tamar (2013). The Theory of the Transcendentals in Meister Eckhart. *A Companion to Meister Eckhart*. Toim. Jeremiah M. Hackett. Leiden and Boston: Brill, 185–203.
- Weber, Richard K. (1978). The Search for Identity and Community in the Fourteenth Century. *The Thomist* 42, 182–196.
- Wegener, Lydia (2013). Eckhart and the World of Women's Spirituality in the Context of the "Free Spirit" and Marguerita Porete. *A Companion to Meister Eckhart*. Toim. Jeremiah M. Hackett. Leiden and Boston: Brill, 415–443.